

SUOMEN SOTAVÄEN JOUKKO-OSASTOLIPUT vv. 1819—1905

Paavo Talvio

Suomen sotaväen perustamista koskeva käskykirje, joka oli annettu Pietarissa 18. 9. 1812 sisälsi 14 pykälää, joista ensimmäisessä sanotaan, että ”miliisi Suomessa on ensi aluksi käsittävä kolme jääkärirykmenttiä, kussakin toistaiseksi kaksi pataljoonaa ja jokaisessa pataljoonassa 600 miestä. Tämä miliisi on järjestettävä samaan tapaan kuin entinen Savon rykmentin jääkärijoukko” (1).

Kevyellä jalkaväellä ei vielä Aleksanteri I:n aikana ollut lippuoikeutta. Suomalaiselle sotaväelle tämä oikeus myönnettiin vasta sitten, kun 1813 jalkeille saadut 1. ja 2. jääkärirykmentti — Turun ja Hämeenlinnan, Heinolan ja Kuopion pataljoonat — oli keväällä 1819 muutettu jalkaväkirykmenteiksi. Ei kestänyt kauan ennen kuin nämä rykmentit saivat lippunsa ja päätöstä joudutti odotettavissa oleva keisarin vierailu Suomessa kesällä 1819. Kolmannesta jääkärirykmentistä, sen ”palvelusta suorittavasta pataljoonasta”, lähetettiin v. 1817 komennuskunnat Vaasaan ja Luolajaan ja niistä muodostettiin vahvennettuina kaksi uutta pataljoonaa vuoden, parin kuluessa.

Heinäkuussa 1816 Aleksanteri I oli vahvistanut uuden lippumallin armeijanjalkaväkeä varten. Lipputyyppeä v:ltä 1796 ei katsottu olevan syytä muuttaa. Minkälainen se oli, käy ilmi mm. Meinanderin kuvauksesta: ”Se oli Preussin armeijan lippujen jäljitelmä ja sen pohja-alaa koristi maltalaisristi, jonka keskellä pyöreä sepele ympäröi Venäjän valtakunnan vaakunaa, kun taas lipun kulmia koristi niinikään pyöreän sepeleen sisään sovitettu keisarin nimikirjain. Värit olivat varsin vaihtelevia ja niitä muutettiin usein... Napoleonia vastaan käytyjen suurten sotien jälkeen sovellettiin tähän väri vaihteluun yksinkertaisempi ja selvempi järjestelmä. Armeijan rykmentit saivat vihreäristisen

ja valkokulmaisen lipun, kaartinrykmenttien lippuun tuli keltainen risti ja lipunkulmiin rykmenttien tai divisioonien värit" (2).

Reunahuomautuksena mainittakoon, että ko. lipputyypin pää-tunnuskuvaksi tuli vasta v:n 1857 ns. teoreettisessa lippumallissa valtionvaakuna, täydellisenä v:n 1883 lipputyypissä. "Maltalais-risteillä taas ei tarkoitettu lipputyyppiin kuuluvia ns. armeijan-ristejä, vaan niiden päälle ommeltuja valkeita tai värillisiä kahdeksankärkisiä ristejä eli Maltan ristejä. Paavali I valittiin Maltan ritarikunnan suurmestariksi joulukuussa 1798 ja hänen käskystään kaartinrykmenttien liput saivat nuo ylimääräiset ristinsä ja suurmestarin kruununsa (3). Lippuja jaettiin yhä joka komppanialle, yli sata eri väriä ja värisävyä oli käytössä, usein ristitkin olivat kaksivärisiä. Aleksanteri I:n tultua hallitsijaksi poistettiin "päälleommellut" ristit ja värien lukumäärää vähennettiin tuntuvasti. Niinpä esim. armeijanjalkaväkeä varten 1803 vahvistetuissa lippupiirustuksissa oli enää seitsemän risti- ja kaksi kulmakenttäväriä. Ristiympyrä kaikissa lipuissa oli oranssinvärinen, seppeleet nauhoineen kultaa. Kaksipäisellä kotkalla ei ollut rinnassaan Moskovan vaakunaa ja sen siivistä toinen oli koholla, toinen laskeutuneena, päät kääntyneinä vastakkaisiin suuntiin. Sodanajan lipuissa kotkan kynsistä sinkoilivat kultaiset salamanuolet, mutta rauhan tultua ne vaihtuivat vasamakimpuihin, joita usein oli kaksi kappaletta, kun taas kotkan vaseman jalan kynsissä oli vihreä voitonseppele. Kaartinlippuihin muutoksia tehtiin jo v. 1814. Siitä lähtien vain niihin kuuluivat keltaiset ristit, vihreät armeijanjalkaväen lippuihin. Kotkan siipien asennot muuttuivat ja Moskovan vaakuna palautettiin sen rintaan. Linjajalkaväen lippuihin määrättiin valkeat kulmakentät, krenatöörirykmenteille kaksiväriset. Yksinkertaisimpia olivat varuskuntarykmenttien liput, joiden kulmista puuttuivat kruunukoristeiset keisarin nimikirjaimet, ainoana poikkeuksena Viaporin varuskunnan lippu v:lta 1810. Lopullisen siunauksen uusi lippumalli sai vasta 1816. Lippujen lukumäärä rykmenttiä kohden määrättiin kahdeksi.

Suomen sotaväen jalkaväkirykmenteille annettavista lipuista ilmoitettiin kenr.kuvernööri Steinheilin kirjeessä kenraali Reu-

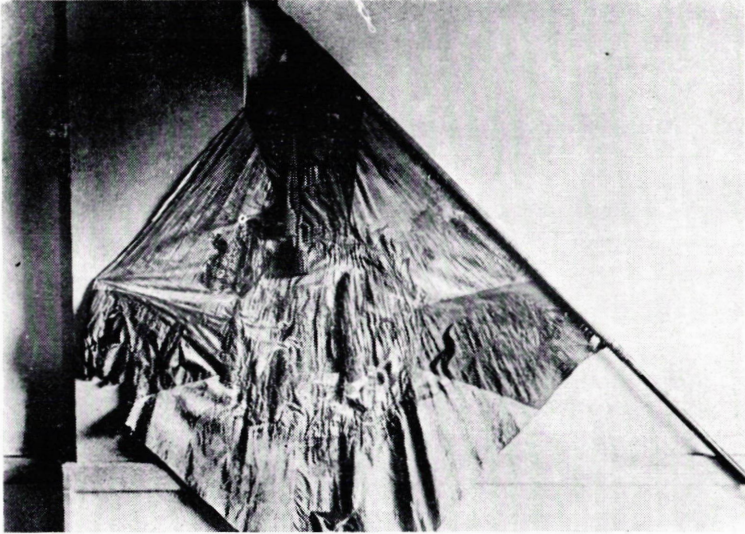
terskjöldille 10. 7. 1819 ja hän vuorostaan tiedotti niistä rykmentinkomentajille. Steinheilin kirjeessä mainittiin myös, ettei tarkoituksena ollut antaa lippua Opetuspataljoonalle, joka kuului jääkärijoukkoihin (ja oli sitä paitsi vasta 1818 perustettu). Suomen sotilasarhaston oli maksettava lippujen valmistuskustannukset (4). Liput noudettiin niiden valmistuttua viipymättä Pietarin sotakomissariaatista ja Luolajan nummella aamulla 13. 8. 1819 pidetyn paraatin aikana Reuterskjöld luovutti ne Turun, Vaasan, Heinolan ja Hämeenlinnan pataljoonista valituille "lippujunkkareille" (5). Näiden ensimmäisten Venäjän vallan aikaisten joukko-osastolippujen värit sointuivat hyvin sotilaspukujen värihin ja Suomen leijonalla kaksipäisen kotkan rinnassa, liehuvis- sa lipuissa, oli oma tärkeä merkityksensä.

Suomen Opetustarkk'ampujapataljoonan, entisen Opetus- eli Helsingin pataljoonan, vaiheissa vuosi 1829 oli käännteentekevä. Sinä vuonna se ensi kerran osallistui Krasnoje Selon leiriharjoituksiin, korotettiin "nuoren kaartin" arvoon ja sai sen merkiksi ensimmäisen joukko-osastolippunsa. Lippu naulattiin tankoonsa 17. 9. keisarin kesäpalatsin alueella, jolloin Nikolai I löi ensimmäisen naulan; vihkimisjuhlallisuuDET olivat seuraavana päivänä. Kaksi vuotta aikaisemmin kevyt jalkaväki oli saanut lippuoikeuden. Päätöstä nuoren kaartin arvoon korottamisesta ei kuitenkaan tehty yksinomaan leiriharjoituksissa osoitetun kuntoisuuden perusteella. Preobrašnskin kaartinrykmentin kapteenin Anders Edvard Ramsayn nimitys suuriruhtinaskunnan pääkaupungin joukko-osaston komentajaksi v. 1827 oli harkittu toimenpide. Minkä vuoksi siis tulevalle Kaartinpataljoonalle olisi annettu linjajalkaväen lippu? Kaartinlippujen tunnuksina olivat keltaiset ristit, niiden kulmakentät olivat yksiväriset, kun kyseessä oli ven. divisioonaryhmittymyksen kuulumaton joukko-osasto. Opetus- ja koulutustehtäviin käytettyjen joukko-osastojen lippujen kulmakentät olivat vaaleansiniset, mutta tässä tapauksessa tunnusvärikin vaikutti asiaan. Mihin perustuu käsitys, että **Henkivartiöväen Suomen tarkk'ampujapataljoonan lippu v:ltä 1829** on ollut samanlainen kuin 1. ja 2. suomalaisen jalkaväki-rykmentin lippu, keisarin nimikirjaimia lukuunottamatta, on

mahdotonta tietää, kun sen tueksi ei ole pataljoonan vaiheita kuvaavassa teoksessa v:lta 1905 esitetty mitään asiatietoja ja kun lippupiirustusta ei ole ollut käytettävissä. Kirjoittajan asiantuntemukseen on kuitenkin yleisesti luotettu, mm. siksi, että hän oli palvellut Kaartinpataljoonassa — tosin vain Turkin-sodan aikana (6). Kysymys po. lipun väreistä tuli ajankohtaiseksi jälleen v. 1957 (7). Valokuvat, jotka on otettu "vanhasta lipusta" 1905 osoittavat, että se on ollut erilainen kuin em. suomalaisten jalkaväkirykmenttien liput. Kulmakenttiä esim. on mahdotonta pitää kaksivärisinä eikä saumaakaan ole näkyvissä. Pienet kaistaleet, joita viimeiseen lippuvartion kuuluneet kaksi upseeria irroittivat lipun kulumista, jotka vuosien kuluessa olivat kuluneet repaleisiksi, vahvistavat valokuvan todistusarvoa. Niiden sininen väri on haalistunut ja kultaisten laakerinlehtien väri muuttunut ruskeaksi. Kaistaleissa on myös jäljellä hieman keltaista lankaa, joten näyttää siltä kuin ne olisi leikattu ristin ja kulmakentän saumakohdan paikkeilta (8).

Kaartinpataljoonan taistellessa Puolassa 1831 tarkk'ampujien erinomainen ampumataito, urheus ja kestävyys herättivät ansaittua huomiota. Paluumatkalla pataljoonan esikuntaan saapui tieto Kaartinpataljoonalle suodusta kunnianosoituksesta **Pyhän Yrjön** lipun muodossa. Lipun vihkiminen käyttöönsä tapahtui Helsingissä Senaatintorilla 22. 12. 1832 (9). Tämän toisen lipun ulkonäöstä ei ole sellaista epävarmuutta kuin ensimmäisestä lipusta (10). Lipussa oleva venäjänkielinen omistuskirjoitus olisi kai suomennettava lähinnä "kuntoisuudesta Puolan rauhoittamisessa 1831".

Kenraalikuvernööri Zakrevskij, kuten tunnettua, sai aikaan, että tarkk'ampujapataljooniksi 1828 muutetut kuusi suomalaista pataljoonaa hajoitettiin 1830 ja niiden henkilöstön ja jäämistön turvin perustettiin **1. Suomalainen meriekipaasi**. Sen mainitaan saaneen lippunsa 1835 (11). Käsky ekipaasien lipuista rintamapalveluksessa maissa annettiin kuitenkin vasta 1837. Nämä eräänlaiset "merijalkaväen" liput eivät olleet joukko-osastolippuja siinä merkityksessä kuin edellä mainitut liput, niitähän ei esim. naulattu tankoon (12).

Kuva 1

Kaartinpataljoonan (Suomen Kaartin) 1. lippu v:lta 1829. Valok. Owesén v. 1905. Sotamuseon valokuvakok.

Kuva 2

Kaartinpataljoonan 1. lipusta v. 1905 leikattu kaistale. Sotamuseon valokuvakok.

Meriekipaasin lisäksi perustettiin 1846 **Suomen Krenatöörিতarkk'ampujapataljoona**, jonka sijoituspaikaksi määrättiin Turku. Samana vuonna lippupiirustukset vahvistettiin sekä tälle suomalaiselle että muille krenatöörিতarkk'ampujapataljoonille (13). Eroavaisuudet olivat näennäisesti vähäiset: Suomen leijona tummanvihreän ristin oranssinpunaisessa ympyrässä olevan kaksipäisen kotkan rinnassa ja keltaiset juovat ristin reunoissa, nekin ensiksi mainitussa lipussa. Kulmakentät olivat siniset ja niissä

olivat keisarin nimikirjaimet seppeileen sisällä, mutta ei leijonantunnuksia. Onko Krenatööritarkk'ampujapataljoona sitten saanut tällaisen lipun, siihen kysymykseen ei lippuasiantuntijakaan ota lopullista kantaa (14). Toisten tietojen mukaan pataljoonan lippu on palanut kesällä 1854 Bomarsundissa, linnoitusta pommitettaessa (15). Ne kaksi komppaniaa krenatöörejä, jotka aikaisin keväällä mainittuna vuonna aloittivat matkansa kohti Ahvenanmaata, olisivat siinä tapauksessa saaneet pataljoonan lipun mukaansa. Erään tiedon mukaan Aleksanteri II olisi Helsingin vierailunsa aikana 21. 3. 1856 luvannut, että Krenatööritarkk'ampujapataljoona tulee saamaan lipun "tunnustukseksi kunnostautumisestaan vasta päättyneessä sodassa..." (16). Pataljoona muuttui kuitenkin jo saman vuoden syksyllä **Suomen Opetustarkk'ampujapataljoonaksi**. Lippupiirustus tätä joukko-osastoa varten näyttää vahvistetun jo 1855 ja siihen perustunee keisarin lippua koskeva mainintakin. Uuden lipun nauлаustilaisuus oli 4. 5. 1857 ja se vihittiin ja luovutettiin pataljoonalle Turussa 17. 5. pidetyn paraatin aikana (17). Lipun risti oli valkea, ristiympyrä oranssinpunainen, kulmakentät siniset ja niissä kullaväristen seppeleiden sisällä sekä A II -nimikirjaimet että Suomen leijonat, kuten Kaartinpataljoonankin lipussa.

Ruotujakoisille tarkk'ampujapataljoonille, luvultaan yhdeksän, jotka perustettiin v.v. 1854—1855, vahvistettiin niinkään oma lippumallinsa 1855. Se muistutti 1. ja 2. jalkaväkirykmentin lippua siinä suhteessa, että risti oli tummanvihreä ja kulmakentät sinivalkeat, mutta ristiympyrä oli oranssinpunainen ja ylä-, sisä- ja alaulkokulmiin oli piirretty seppeleiden sisälle kullaväriset kävelevät, kruunua, miekkaa ja sapelia vailla olevat leijonat. Näyttää siltä kuin vain 3. Oulun, 4. Kuopion, 5. Mikkelin ja 6. Hämeenlinnan pataljoona olisivat saaneet 1855 vahvistetun piirustuksen mukaisen lipun 1. Turun ja 2. Vaasan pataljoonan käyttäessä v. 1830 hajoitettujen tarkk'ampujapataljoonien lippuja (v:lta 1819). Ilman lippuja jäivät 7. Porin, 8. Uudenmaan ja 9. Viipurin pataljoona sekä 2. ruotujakoinen meriekipaasi, joka hajoitettiin jo v. 1856, kun taas muut ruotujakoiset pataljoonat saivat vielä toimia yli kymmenen vuotta (18).

Armeijanjalkaväkeä varten hyväksyttiin 1857 uusi lippumalli, joka 24. 7. 1859 on merkitty myös kaartinjalkaväelle ja sotilasopetuslaitoksille. Lippupiirustuksissa ns. Romanovien värit ovat kulmakentissä siten, että oranssi on kapeahkona juovana mustan ja valkean välissä, siis kentän keskellä. Näitä piirustuksia on sanottu teoreettisiksi, koska niitä ei kaikissa tapauksissa lopullisesti vahvistettu. Piirustus oli tehty Kaartinpataljoonankin uutta lippua varten, mutta sekin jäi paperille. Eräät Krimin sodassa kunnostautuneet uudet rykmentit saivat kuitenkin tällaiset "romanovilaiset" liput ja varmaankin myös Henkivartiöväen 4. Keisarillisen perheen tarkk'ampujapataljoona. Kaartinpataljoonan lippupiirustuksessa kaksipäinen kotka on sitä mallia kuin heraldisen uudistuksen yhteydessä 1857 oli päätetty, so. sen siivet nousevat viuhkamaisesti ylöspäin ja rinnassa olevaa Moskovan vaakunaa ympäröivät P. Andreuksen ritarikunnan ketjut, osavaltiovaakunat oli jätetty pois, mutta kotkan kynsissä olivat hallitsijanvallan tunnukset, valtikka ja valtaomena. Kulmakenttien A II -monogrammit olivat medaljongissa, jossa sepele oli kultaa ja pohjaväri sininen, uutta (Faddejevin piirtämää) mallia olevat pystyleijonat vastaavasti punaisessa kentässä. Kotkan pääsulat ovat kullankäiset, molemmat päät kruunatut, yhteisen kruunun nauhakkeet olivat siniset ja suurin keisarinkruunu oli, kuten tavallisesti, seppelaukossa. Puolan sotaan viittaava omistuskirjoitus oli säilytetty, joten kyseessä oli yhä Pyhän Yrjön lippu. Myös lipputangon kärkikotka oli v:n 1857 mallia. Se vaihdettiin sitten v. 1876 uusimalliseen kärkikotkaan.

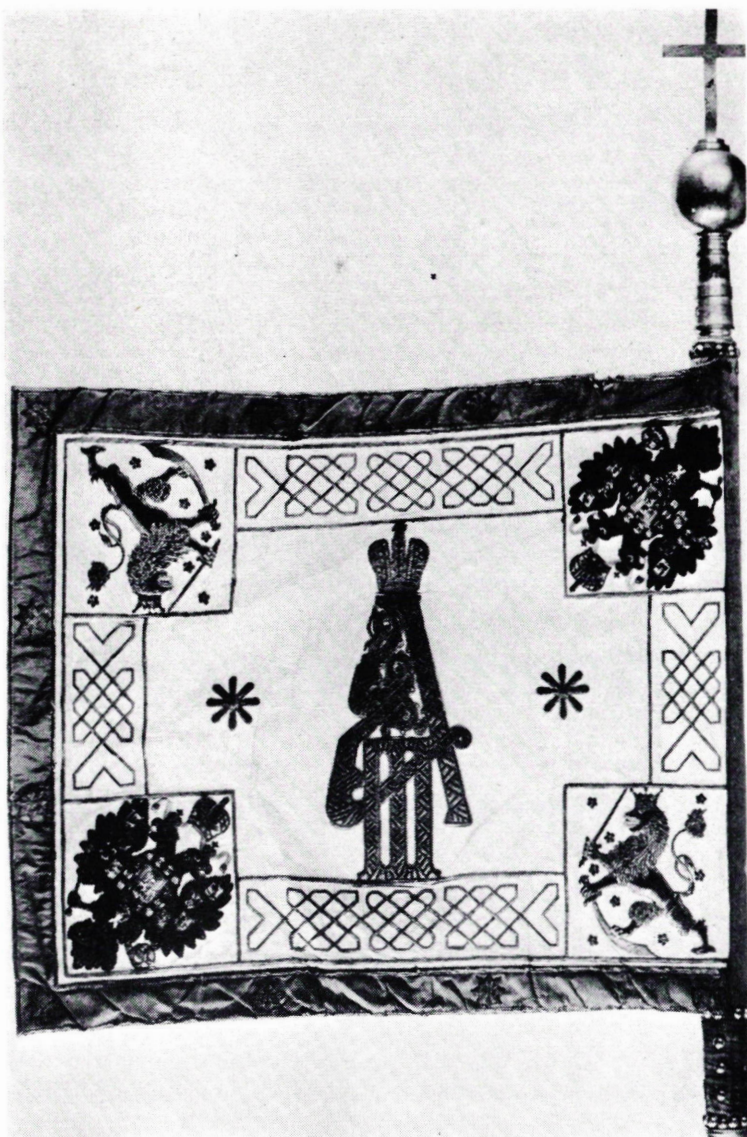
Marraskuussa 1875 Kaartinpataljoonan esikuntaan saapui sotilaspiirin esikunnasta ilmoitus, että keisari oli suvainnut vahvistaa kaartinlippuihin uudet kotkat. Kärki oli vaihdettava ilman juhlallisuuksia vain komentajan läsnäollessa ja vanha kärkikotka yrjönristeiseen talletettava pataljoonan kirkkoon "siellä ikuisiksi ajoiksi säilytettäväksi". Lipputankoa oli lyhennettävä jonkin verran alapäästä, koska uusi kärki oli entistä painavampi (19). Pietarista lähetetyn uuden kärjen saavuttua Kaartinpataljoonaan siellä havaittiin heti, ettei se ollut asianmukainen, koska kotkan rinnassa oli Moskovan vaakuna eikä Suomen vaakuna-

kilpeä. Tästä alkoi eri instanssien välinen kirjeenvaihto, joka päättyi siten, että Pääintendentihallitus lähetti suoraan Kaartinpataljoonalle "uusimallisen kotkan pataljoonan lipputankoa varten, jossa vaakunakilven keskellä on Suomen vaakuna". Ennen kuin näin pitkälle oli päästy, oli tarvittu keisarin antama käsky (15. 1. 1876) Sotaministeriön asiasta tekemän esityksen johdosta (20).

Turkin-sotaan Kaartinpataljoona lähti mukanaan vanha, jo v:lta 1831 peräisin oleva lippunsa, jossa nyt oli uusi kärkikotka. Sodan aikana asetettiin joka päivä lippuvartio (1 + 3 m), jonka vahvuutta tarpeen tullen lisättiin (Adrianopolissa 1 + 10 m). Sodasta Kaartinpataljoona palasi "vanhan kaartin" arvoon kohotettuna. Lippu oli muuttunut "sotakunnian reliikiksi".

Helmikuussa 1880 vahvistettiin armeijanjalkaväkeä varten uusi lippumalli, jolloin mm. lippujen kokoa hieman pienennettiin. Seuraavana vuonna — asevelvollisuuslain perusteella — toimintansa aloittaneet kahdeksan suomalaista tarkk'ampujapataljoonaa jätettiin ilman lippua. **Suomen Rakuunarykmentti** sitä vastoin, jonka perustamista koskevan asetuksen Aleksanteri III oli allekirjoittanut 7. 11. 1887 sai standaarinsa v. 1890. Rakuunarykmenteiltä oli jo Paavali I:n aikana otettu pois rakuunaliput ja niiden tilalle annettu pienikokoiset standaarit (55 cm x 55 cm) (21). Suomen Rakuunarykmentin standaari vihittiin ja luovutettiin rykmentille juhlamenoin Lappeenrannassa 23. 7. 1890. Se oli koko Venäjän armeijalle v. 1883 vahvistettua uutta, venäläiskansallista lipputyyppeä, jossa päätunnuskuvana oli valtakunnanvaakuna täydellisenä ja muina koristeaiheina mm. ikonityyppiset ao. rykmenttien pyhimysten kuvat. Kaartinjoukoissa lipun pohjaväri määräsi tunnusväri, armeijanjoukoissa, sekä ratsu- että jalkaväessä, pohjaväri oli valkea. Lippujen luku rykmenttiä kohden oli yksi. Suomen Rakuunarykmentin lippu poikkesi jonkin verran yleistyypistä, eihän sillä suomalaisena joukko-osastona ollut edes omaa nimikkopyhimystä.

Tunnuskuvin Suomen Rakuunarykmentin standaari oli suorastaan kuormitettu: kolme vaakunakotkaa ja kaksi leijonaa, ristin oli yhä jäljellä, vaikka lipputangon kärkeen siirrettynä.

Kuva 3

Suomen Rakuunarykmentin standaari v:lta 1890, ulkop. Säilytetään Eremitaasissa. Siellä valokuvattu 1970.

Tällainen palkkiristi oli aikoinaan karkottanut lipuista petoeläinten kuvat, sellaiset kuin lohikäärmeet, kotkat ja leijonat. Ristin mukana lippuihin tulivat pyhimysten kuvat, ensimmäisenä kuitenkin arkkienkeli Mikael miekkoineen ja matkasauvoineen. Kristinuskon ja lunastuksen symbolina ristiä pidetään vasta keisari Konstantinus Suuren ajoilta, sitä ennenhän se oli aurin-gonpalvonnan ikivanha tunnus (22). Venäjän armeijan lipuissa ristin malli oli muuttunut, mutta sen merkitys säilynyt entisenlaisena.

Kaksipäinen kotka on leimautunut erityisesti tsarismmin symboliksi. Kun tämä "tsaarin lintu", kuten keskiajalla sanottiin, oli autonomian ajan joukko-osastolippujen päätunnuskuva, olisi sitä tarkasteltava lähinnä heraldiikan näkökulmasta. Tavanomaisen käsityksen mukaan se samaistuu Bysantin vaakunan kanssa. Hakuteoksissa mainitaan mm., että Iivana III alkoi Konstantinopolin kukistuttua pitää itseään Rooman keisarien perillisenä, "minkä vuoksi ryhtyi käyttämään vaakunanaan kaksoiskotkaa". Rooman kotka oli kuitenkin yksipäinen ja mitä Bysantin vaakunaan tulee, ei sellaista tunneta. Vähemmän uskottavaa on myös, että mainitulla suuriruhtinaalla olisi ollut henkilökohtainen vaakuna kaksipäisen kotkan kuvineen. Sinettiinsä hän kyllä tämän tunnuksen otti mentyään naimisiin bysanttilaisen prinses-san kanssa. Bysantin kuvataiteesta, lipuista yms. kaksipäinen kotka tunnetaan, mutta se ei ollut heraldinen kotka. Vähästä Aasiasta kotoisin olevilla hallitsijasuvuilla, kuten Trapezuntin Komnenoksilla ja Paleologos-suvulla, johon suuriruhtinaan puoliso kuului, oli rahoissaan ja sineteissään kaksipäisen kotkan kuva, rahoissa tietysti muitakin kuvia. Venäjän vaakunaksi samainen kotka ylennettiin vasta 1494. Kului yli sata vuotta ennen kuin se sai "lopullisen" muotonsa ja vasta 1625 sen kruunujen luku nousi kolmeen. Vaakunakotkansa alkuperästä venäläiset kyllä olivat selvillä, mutta näyttävät pitäneen sitäkin kristinuskon symbolina, ainakin seuraavista säkeistä päätellen: "Kolmasti kruunattuna loistaa kotka itämainen, uskoa, toivoa, rakkautta Jumalaan se ilmoituo, siivilleen kohonneena, korkealle lentäen, sen katse yltää yli maanpiirin, pohjoisesta etelään,

auringonnoususta lännen aurinkoon" (23).

Venäjän kaksoiskotka oli alkuaan kullavärinen. Mustan, kaksipäisen kotkan omaksui tunnuskuvaan pyhä saksalais-roomalainen valtakunta jo 1400-luvulla, keisari Sigismundin aikana. Itävalta peri tämän imperiumin symbolin v. 1806. Sen armeijan lipuissa, esim. v:lta 1805, musta kotka kultaisella pohjalla, Rooman ja Itävallan keisarikruunuilla kruunattuna, ritarikuntaketjujen ja värikkäiden vaakunoiden ympäröidessä sen sydänkilpeä oli vaikuttavimmillaan, kynsissään valtikan ja valtaomenan lisäksi miekka, kuten Preussin yksipäisellä kotkalla. Suomen sotaväen liput olivat näihin lippuihin verrattuna vaatimattomat, mutta vaatimaton oli itse sotäväkikin.

Legioonakotka on usein, esim. rahoissa, kuvattu seppele nokasaan ja salamat kynsissään. Nämä tunnukset löytyvät myös edellä kuvatuista suomalaistenkin joukko-osastojen lipuista. Moskovan vaakunan korvaaminen Suomen vaakunalla kaksipäisen kotkan rinnassa ei myöskään ole ainoa tapaus lajissaan. Vuotta aikaisemmin kuin jv-rykmentit 1 ja 2 saivat lippunsa luovutettiin Liettuan ja Volhynian kaartinrykmenteille liput, joissa Liettuan vaakuna oli kotkan rinnassa. Puolan armeijan lipuissa valkea kotka oli päätunnuskuvana vuoteen 1831 saakka. Tällä yksipäisellä kotkalla oli aikoinaan kultainen Vaasan lyhde rinnassaan.

Suomen leijona on puheena olevissa joukko-osastolipuissa saanut päähänsä ja kilpikruunuksi itämaisen kruunun ja saatteekseen tähdet, aseina ovat lyhyt pistomiekka ja kookas armeijan-sapeli. Heraldisena tunnuksena se rappiokautensa moninaisissa hahmoissakin on aina luettu länsimaiseen leijonaperheeseen kuuluvaksi. Aikana, jolloin "eläinten kuningas" oli eräänlainen statussymboli, se Italian ruhtinashoveihin tuotettiin Afrikasta kuten leoparditkin. Italiasta sen läntinen heraldinen alkumuotokin lienee peräisin.

Autonomian ajan joukko-osastoliput edustivat pääasiassa yhtä lipputyyppejä ja tunnukset niissä toistuvat miltei samanlaisina. Erehdykset johtuvat lähinnä siitä, että tutkimuskohteet eivät ole alkuperäisinä nähtävissä. Näidenkään, lukumäärältään vähäisten,

menetettyjen lippujen tutkimus ei saisi rajoittua yksinomaan niiden ulkoasun ja lipputeknisten yksityiskohtien selvitykseen, vaan olisi pyrittävä pintaa syvemmälle tarvitsematta silti välttämättä mennä bysanttilaiseen menneisyyteen asti.

Lippujen yksityiskohtia (kuvat 1, 3, 4, 5, 7)

Kuva 4. **Jv-rykmenttien 1 ja 2 liput v:lta 1819.** — Liput olivat samanlaiset, eroa vain tangon värissä (1.rykm. ”paille”-väriä, so. kellertävä, 2. rykm. musta). Kuva on alkup. lippupiirustuksen jäljennös, alkup. hyväksyi Aleksanteri I esittelyssä 31. 5. 1819; esittelijänä oli esikuntapäällikkö, kenraaliluutnantti Peter Volkonskij. Kuva seurasi liitteenä kenr.kuv. Steinheilin kirjettä kenraalimajuri Reuterskjöldille 10. 7. 1819. — Lippukangas silkkiä, 2 ars. x 2 ars. (n. 142 cm), tunnukset maalattuja. Risti tummanvihreä, ympyrä oranssinvärinen, kulmakentät sinivalkeat. Seppeleet, A I -nimikirjaimet ja kruunut kullanväriset. Kaksipäisen kotkan kynsissä oleva seppele on vihreä, sen nauhat sinivalkeat, ukonvaajat kultaa. Vaakunakilpi samanlainen kuin Suomen sotaväen ylitarkastajan sinetissä v:lta 1812. Kilpi-kruunu itämainen, saatteena tähdet.

Kuvat 1 ja 5. **Kaartinpataljoonan ensimmäinen lippu v:lta 1829.** — Siitä millainen tämä lippu on ollut, antaa parhaan kuvan 1905 otettu valokuva. Siitä tosin ei näy lipun värejä, mutta risti on selvästi kauttaaltaan vaalea (so. keltainen, ja oranssinpunainen on haalistuneena myös keltainen), kulmakentät sitä tummemmat (siniset) ja yksiväriset. Laakeriseppeleet ovat ”luonnon mukaan” maalatut, kultaa, kuten myös N I -kirjaimet ja kruunut, joissa on nimitkin värejä. Päätunnuskuvaa ja sen rinnassa olevaa vaakunakilpeä on vaikeata valokuvasta erottaa. Kotka on ”kaartinkotkan” mallia. Lipun päälläolevat nauhat ovat hopeakaluunaa, tupsut hopeanväriset.

Kuva 7. **Kaartinpataljoonan toinen eli Pynän Yrjön lippu v:lta 1831.** Kuva on teoksesta ”Lifgardets 3. Finska Skarpskyttbataljon 1812—1905”, siv. 108 olevan värikuvan jäljennös; mihin kuva perustuu, siitä ei ole tietoa. Valokuvaa tästä lipusta ajalta,

jolloin siinä vielä oli lippukangasta jäljellä ei ole löytynyt. Tämänkin lipun risti oli keltainen, ristiympyrä oranssinvärinen, kulmakentät siniset, sepeleet, kruunut, nimikirjaimet ja leijonat kultaa, kruunujen sisäpuoli punainen. Kotkan kynsissä oleva sepele on vihreä, sen nauhat kultaa, kuten ukonvaajakin, jonka kärjet punaiset.

Kuva 3. Suomen Rakuunarykmentin standaari v:lta 1890, ulkop. — Tämän silkkikankaisen standaarin pohjaväri on valkea, paltteet siniset, niihin molemmin puolin ommellut 10 tähteä kultaiset. Ornamentireunus paltteiden sisäpuolella ommeltu sinisellä, sisäpuolen vaakunatunnus mustalla silkillä, vaakunoissa muitakin värejä. Ulkopuolen kyrillisen A-kirjaimen pohja sininen, koruompelu kultaa, kultaisia ovat myös leijonat aseineen ja varuksineen. Valtakunnanvaakuna mallia 1857 osavaltiovaakunoineen ja ritariketjuineen.

Lipputankojen kärjet ja niiden mallit (kuvat 3, 6, 8)

Suomen Rakuunarykmentin lipussa oli vihreä ratsuväen mallia oleva tanko ja kärki kullattu, malliltaan sellainen kuin lipputyyppejä 1883 varten oli vahvistettu.

Läivistetyssä keihäänkärkimallissa oli alkuaan vain yksi kruunu ja vallan tunnukset puuttuivat. Vuonna 1800 kärkiin kotkan tilalle sijoitettiin P I -monogrammi, mutta se poistettiin Paavalin kuoltua. Kuvan 10 kärki esittää todennäköisesti Kaartinpataljoonan 1. lipun 1. kärkeä, joka oli kullattua pronssia. Kotkan rinnassa on leijonavaakuna samaa mallia kuin ylitarkastajan sinetissä. Kärkimalli vaihtui v:n 1825 vaiheilla. Uuden kärkikotkan siivet ovat koholla ja sen sepele ja ukonvaajat ovat vaihtuneet valtikkaan ja valtaomenaan. Kotkan molemmilla päillä oli kruunut ja lisäksi oli yhteinen kruunu, jonka nauhakkeet liittyvät siipien kärkiin. Kaartinpataljoonan 2. lipun 1. kärki oli mallia 1830, ts. hopeanvärinen metallikärki, kotkan siivet epäsymmetriset ja se istuu valtaomenaa muistuttavan pallon päällä kynsissään ukonvaajat ja sepele (kuva 8). Kärjen korkeus kaulaosineen oli 28 cm, varsinaisen kotkan vain

14 cm, "siipiväli" 19,5 cm. Kotkan rinnassa näkyy valokuvassakin leijonavaakuna, joka on samaa mallia kuin 1. lipussa. Kotka on "luonnonmukainen" myös selkäpuolelta ja kärjen kaulaosaa koristivat akanttilehdet. Sen ympäri kierrettiin nauharuusuksena 3. lk upseeriryönristin nauhat ja itse risti riippui ruusuksessa. Lisäksi 4 cm levyiset yrjännauhat hopeanvärisine tupsuineen. Vuoden 1875 mallia olevalla kärkekkökotkalla, joka seurasi lipputankoa Pietariin v. 1905, ja josta ei ole muuta jäljennöstä kuin pienikokoinen jetoni, siivet olivat symmetriset ja hieman toista mallia kuin kärjessä m/1830. Tämäkin kotka oli metallia, hopeanvärisen ja itse kotka oksidoitu kuten edeltäjänsäkin. Se seisoikin suorin jaloin ukonvaajakimpun päällä, palloa ei ollut, vaan sen tilalla oli suljettu laakeripunosseppele ja sen sisällä yrjönristi, valkoemalinen, kultakehyksinen kuten aikaisempikin, nauha sidottuna kaulaosan ympärille.

Pyhän Yrjön lipussa (kuva 7) nähdään lippukankaan alapuolella tangossa kullanvärisen rengas. Se on ns. **skoba**, messinkinen, kullattu kunnialaatta kierrettynä tangon ympäri. Tämä erikoistunnus otettiin käytäntöön 1838 kaartinjoukkojen ja sotilasopetuslaitosten lipussa. Siihen oli kaiverrettu sen keisarin kruunukoristeinen nimikirjain, jonka aikana joukko-osasto oli perustettu ja kantajoukon perustamisvuosi (Kaartinpataljoonan lipussa "A I 1812 3 suomenmaalainen rykmentti"), maininta kunnostautumisesta kentällä kuten lippuvaatteessa (Kaartinpataljoonan lipussa "1831 v. Kuntoisuudesta Puolan rauhoittamisessa"), edelleen vuosi, jolloin ao. joukko-osastolle oli po. kunnialaatta annettu lipputankoon kiinnitettäväksi ja joukko-osaston silloinen nimi (Kaartinpataljoonan lipussa "1871 v. Henkivartiövän 3 Suomen tarkk'ampujapataljoona"). Kaikki merkinnät ovat laatassa venäjäksi ja kohdassa 1 käytetään sanaa "finljandskij" sanan "finskij" sijasta vastoin tavanomaista käytäntöä.

LÄHDEVIITTEET JA HUOMAUTUKSET

1. J. R. Danielson-Kalmari: Suomen valtio- ja yhteiskuntaelämää, osa IV, s. 262.

2. K. K. Meinander: Suomalaisia sotalippuja v:n 1809 jälkeen. Suomen Museo XXV, 1928, s. 93.
3. Ye-ev. Nikolajev, Istoritšeskij otšerk o regalijah' i znakah' otlišija ruskkoj armii, osa II, s. 189. Pietari 1899.
4. Värvade militären år 1812. Ankome bref af år 1819/Generalinspektören/Brefkonceptbok 1819, Aug. 7. Sota-arkisto.
5. G. A. Gripenberg: Anteckningar rörande den år 1812 uppsatta finska militärens historia, ss. 267—268. H:ki 1894.
6. G. A. Gripenberg: Lifgardets 3. Finska Skarpskyttebataljon 1812—1905, ss. 32—33, alav. H:ki 1905.
7. Kaartin Pataljoonan lippuehdotus v:lta 1957 oli piirretty e.m. teoksessa s. 32 julkaistun kuvan pohjalta, leijona kaksipäisen kotkan tilalla. Pataljoonan komentajan sanojen mukaan sen värit tuovat mieleen Suomen lipun värit ja jääkäriperinteet.
8. Vrt. Olga Solntsewin kirjettä Sotamuseolle 15. 10. 1962. SM N:o 143/8/62.
9. G. A. Gripenberg, e.m. teos, s. 102.
10. P. Huhtala: Suomen Valkoinen Kaarti, H:ki 1935, sisältää kuitenkin harhaanjohtavia tietoja Kaartinpataljoonan lipuista. Laakeriseppeleistä käytetään nimitystä tammiseppele ja risteistä nimitystä pohjaväri. Siv. 38 esittää kuvatekstin mukaan Kaartinpataljoonan lippua 1840-luvulla; totuus on, että se esittää Henkivartioväen Suomenmaalaisen rykmentin Pyhän Yrjön lippua. Jo vuosiluku 1812 lipussa osoittaa, ettei kyseessä voi olla KP:n lippu.
11. G. A. Gripenberg: Anteckningar rörande Finska Sjö-Ekipagets historia. Finsk Militär Tidskrift 1899, s. 566.
12. Vojennaja Entsiklopedija, osa 10, s. 531. Pietari 1910.
13. E.m. teos, s. 538, kuvaliite selityksineen.
14. K. K. Meinander, e.m. kirjoitus, Suomen Museo XXV, 1928, s. 95: "Tuntematonta on, oliko krenatööritarkk'ampujapataljoonalla lippua".
15. O. Gripenberg: Finsk krigsmannabeklädnad — Suomalainen sotilaspuvusto, s. 147. Porvoo 1966. Prof. Svante Dahlströmin ilm. perustuva tieto?
16. Ote kirjeestä, jota säilytetään Valtionarkistossa. Museovirasto, hist. osaston kuva-arkisto.
17. O. Gripenberg, e.m. teos, s. 147.
18. Hj. Krook, De år 1868 upplösta indelta finländska bataljonernas fanor. Historisk tidskrift för Finland 1921, s. 35.
19. Etäisyyden kotkan kruunun rististä tangon alapäähän tuli olla 4 arsinää 8 versokkia eli n. 320 cm.
20. Kaartinpataljoonan kanslian venäjänk. asiakirjat ajalta 11. 1. 1875—3. 4. 1876. Sisältyvät: Diverse akter ag. L.G. 3. Finska skarpskyttebataljonens deltagande i 1877—1878 års krig. Sota-arkisto.
21. Ye-ev. Nikolajev, e.m. teos, s. 186.
22. O. Gripenberg: Kaartinpataljoonan lippu vuodelta 1957, sen perinteistä ja symbooleista. Sotilasaikakauslehti n:o 9/1970, s. 420.
23. A. Lakiera, Russkaja geraldjika, kniga I, s. 223. Lainaus on L. Magnitskijn "Aritmetika"-teoksesta, v:lta 1703.

Summary

Unit colours bestowed to the Finnish military forces 1819—1890

When Finland in 1809 was annexed to Russia as an autonomous Grand Duchy, its military forces consisted in the beginning, from 1812, of three enlisted light infantry regiments. The light infantry did not at that time have the right to fly colours. In spring 1819 two of the above-mentioned regiments were changed to foot regiments and received their colours in the summer the same year. These colours were in the 1816 Russian army colour style (the 1796 colours type), line infantry colours with a green cross, an orange disc with a double-headed eagle and blue-white corners. On the eagle's breast was the Arms of Finland on all Finnish colours. In 1827 the Finnish battalions were changed to rifle battalions and in 1830 they were disbanded. The third of the units originating from the light infantry regiments of 1812, The Guard's Finnish Rifle Battalion in Helsinki received its first colour in 1829, and its second, the colour of St. George, in 1832 as a recognition of distinguished service in the Poland-war. Both colours have a yellow cross, blue corners with the initials N I centered inside a garland. The colour of St. George has additionally the Finnish lions in two corners. Other Finnish units that were presented colours were: The Grenadier Rifle Battalion in Turku (founded 1846, disbanded 1856, its colour had a green cross and blue corners with the Czar's initials), The Training/ Instruction Battalion in Hämeenlinna (ex. The Grenadier Rifle Battalion, founded 1856, disbanded 1859, its colour had a white cross and blue corners with the Czar's initials), The Training Battalion in Hämeenlinna (ex. The Grenadier Rifle Battalion, founded 1856, disbanded 1859, its colour had a white cross and blue corners with both the Czar's initials and the lions), and The Finnish Dragoon Regiment in Lappeenranta (founded 1887, disbanded 1901, had a standard of the 1883 Russo-national colour-type with white as basic colour). Eight Finnish conscripted rifle battalions founded in 1880 were not presented colours. The last Finnish unit to be disbanded in 1905 was The 3rd Finnish Rifle Battalion of the Life Guards and its colour was also taken back to Russia. When the Guards Battalion returned from the Turkish War only the staffar with its finial remained of the colour of St. George (as a "relict of military honour").

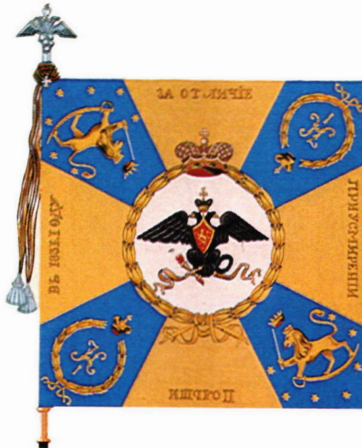
4

5

6

7

8

- 4 = Suomalaisen jalkaväkirykmentin lippu v:lta 1819. Kopio alkup. lippupiirustuksesta, valm. Pietarissa v. 1819. Sota-arkisto.
- 5 = Kaartinpataljoonan (Suomen Kaartin) 1. lippu v:lta 1829 rekonstruoituna. Sotamuseon valokuvakok.
- 6 = Kaartinpataljoonan 1. lipun 1. kärki. Jäljennös. Kansallismuseon kok. Valok. kirj.
- 7 = Kaartinpataljoonan 2. eli Pyhän Yrjön lippu v:lta 1831. Sotamuseon kuvakok.
- 8 = Kaartinpataljoonan 2. lipun 1. kärki. Jäljennös. Kansallismuseon kok. Valok. kirj.

Pohjan Prikaati

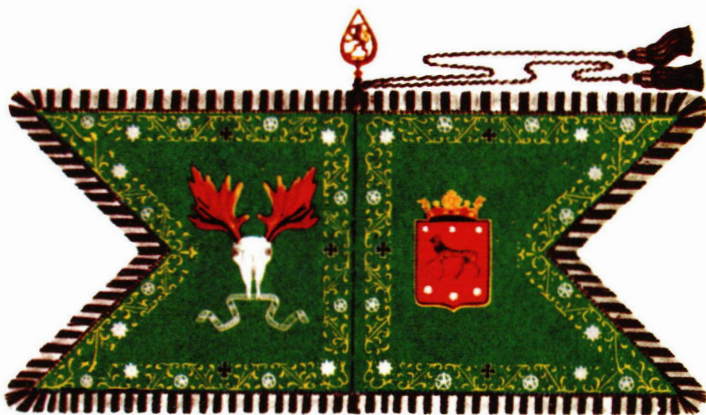
Kadettikoulu¹

Uudenmaan Prikaati²

Huoltokoulutuskeskus

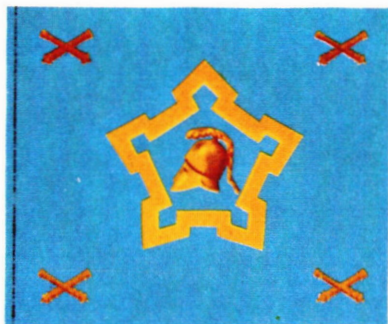
Hämeen Ratsujääkäripataljoona

Sotakorkeakoulu

Ilmasotakoulu

Suomenlinnan Rannikotykistörykmentti

Keski-Suomen Pioneeripataljoona

Karjalan Jääkäripataljoona

Karjalan Tykistörykmentti

Laivastolippue

Helsingin Ilmatorjunta-rykmentti

2. Erillinen Viestikomppania

1. Erillinen Autokomppania

Lapin Rajavartiosto

Pohjanlahden Merivartiosto